

Rus Halklarının Vicdanı: Rus Edebiyatı

Bengül GÜNGÖRMEZ

Doç Dr. | Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Öz

Elinizdeki makale Rusya'daki komünist tecrübenin ertesinde ortaya çıkan Rus edebiyatına odaklanmaktadır. Bu kontekste ilk olarak devrim öncesi ve sonrasındaki iktidar ya da Rus devleti Fransız Devrimi ile ilişkisi içinde değerlendirilecek ve ardından komünizmle Rus toplumunun total dönüşümünün Rus edebiyatına olumsuz etkisi analiz edilecektir. Bu amaçla Bulgakov, Platonov ve Grossman gibi yasaklı ve Stalin karşıtı bazı Sovyet romancıların kimi eserleri ele alınacaktır. Söz konusu romancılar bastırılan Rus toplumunun kolektifleştirmeye karşı edebiyattaki protest sesleri ve vicdanı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rus edebiyatı, Rus halkı, komünizm, Fransız Devrimi, vicdan

The Conscience of Russian Peoples: Russian Literature

Abstract

The aim of the present article is to focus on the Russian literature after the communist experience in Russia. In this context firstly the power or the Russian state will be examined before and after the revolution within its relation with the French Revolution and then the negative influence of the total transformation of the Russian society via communism over Russian literature. To this end, some of the works of certain banned anti-Stalinist Soviet authors such as Bulgakov, Platonov, Grossman will be evaluated. They had been the voices of protest and conscience of the oppressed Russian peoples against collectivization.

Key words: Russian literature, People of Russia communism, French Revolution, Conscience

Giriş

“Maddi varoluş bilinci belirler ama vicdan belirlenmeden kalır.”

Viktor Shklovsky

Rusya’da inşa edilen Komünizm Rus insanına ‘yeni bir gelecek’ vadeliyordu. Fakat durum gerçekten böyle miydi? Devrim gerçekten eski düzeni tamamen, kökten bir şekilde değiştirmiş miydi? Rus Devrimi hakkındaki son dönem araştırmalar göstermektedir ki Rusya’da komünizm söz konusu edildiğinde, “yeni” kavramı büyük bir “skandal”dır çünkü Rus halklarının babası sayılan Çar’a meydan okuyan yeni iktidar da en az çarlık döneminde olduğu kadar “patrimonyal”dir. Yeni olan şey ise zulmün sistematikleştirilmesi, modern teknoloji ile şiddetinin artması ve insanlık için adeta görünmez kılınmasıdır. Bu tespiti komünizmin şanlı devrimini yaşadığı dönemlerde ise bugünkü gibi araştırmacılar, sosyal teorisyenler değil, edebiyatçılar yapıyordu. O dönemin edebiyat eserlerine, daha doğrusu yasaklanmış, halk düşmanı ilan edilmiş, sürülmüş ve öldürülmüş edebiyatçıların eserlerine bakıldığında bunu rahatlıkla görebiliriz.

Sovyet tarihi üzerine çalışmalarıyla ünlü J. Arch Getty’nin sorduğu gibi ‘Ne var ki bunda?’ diye sorulabilir. Devrimciler için güçlü bir dönüşüm misyonuyla başlayıp, iktidara gelince imtiyazlı bürokratlar, hatta irsî seçkinlere dönüşerek yozlaşmak, modern tarihin alışıldık bir hikâyesi değil midir?”¹ İtalyan düşünür Vilfredo Pareto da aynı şeyi söylemiyor muydu? “Tarih bir aristokrasiler mezarlığıdır.” Peki ya romancılar? Dostoyevski’nin, *Ecinniler* romanındaki kahramanı Şigalev’in sözleri, onun bir edebiyatçı gözüyle bu durumu çok önceden kavradığının bir ispatı: “Mutlak özgürlüğün hayalini kurarken mutlak despotizme ulaştım.”

Yedek din² sosyalizmin Hıristiyanlar gibi sömürülenlerden yana taraf olması, yeni ve adil bir dünya vaz’etmesi, sosyalist olmanın etik ayrıcalığı Rus insanının yaşadıkları ile karşılaştırıldığında çokça sorgulanmalı. Çarlık Rusyasından devşirdiği geleneksel unsurlarla – Stalin de “halkların babası”, patrimonyal bir devletin aile reisiydi³– birlikte modern devlet aygıtını ölüm makinasına çeviren Leninist-Stalinist Rusya, “ayrık otlarını bahçeden temiz-

1 Getty J. Arch, *Stalinizm Hükmederken; Bolşevikler, Boyarlar ve Geleneğin Ayak Direyişi*, İletişim Yayınları, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2013, s. 47.

2 Voegelin Eric, *Modernity Without Restraint, The Political Religions, The New Science of Politics, and Science, Politics, and Gnosticism*, ed. Manfred Henningsen, University of Missouri Press, Columbia and London, 2000.

3 Getty, a.g.e, s. 138.

leyen” bir toplumsal mühendislik projesinden başka bir şey değildi. Yeni insanın yaratılmasına dayanan fütürist siyasal bir ütopya! “Yetmiş küsur yılda Marksizm-Leninizm laboratuvarında ayrı bir insan tipi ortaya çıkardılar: homo sovyeticus.⁴ Bu insan, kolektifleştirmeyi, yani mülkiyetine devlet tarafından el konduğunu, dehşet dolu bir savaşı, Rus halklarının sürgün edilmesini, Gulag toplama kamplarını, zulmü, dışlanmayı, işkenceyi, idamları gördü ve yaşadı. Özel ve kamusal hayat ayırımının ortadan kalktığı Sovyet Rusya’sında Svetlana Aleksiyeviç, Rus insanının mutfağa hapsedildiğini, politikayı yalnızca mutfakta konuşabildiğini söyler. Rus insanı her an “halk düşmanı” damgası yeme korkusuyla evinde fısıltıyla konuşur.⁵

Tarih gösteriyor ki zalimlerle mazlumlar kolayca yer değiştirebilir. Rusya’da da bu tarih klasiği tekrarlandı ve zalimlerle mazlumlar yer değiştirdi. Ezilenler, mazlumlar adına iktidara gelenler kendi cellatlarının rollerini çaldı. Çar’ı zalimlikle suçlayanların kendileri zalim oldu. Sahte bir Çar! Sovyet halklarına vaat ettikleri cennet zannedildiği gibi gerçekleşmedi. Komünizm ardından çift kutuplu dünyanın yıkılışıyla eski itibarını da yitirdi. “Din” diyor Fransız düşünür Pascal Bruckner, “cennet vaadini öte dünyaya bıraktığı için ölmemiştir. Komünizm bu dünyada cennet vaadinde bulunduğu için hayal kırıklığı yaratmıştır.”⁶ Komünizmde cennet hep öteye ertelenir.

Komünizmin Yeni İnsan Projesinin Entelektüel Kökeni: Fransız Devrimi

“Düşlerimiz” der Agamben “bizi görmez – ütopyanın trajedisi budur.” Fransız Devrimcileri gerçekleştirdikleri radikal kopuşun ve yarattıkları toplumsal dönüşümün sonrasında nerelere kadar uzanacağını, bütün bir insanlık için neye mal olacağını göremezdi. Devrim kendi çocuklarını yerken, Fransız Devrimi’nin öncü isimlerinden Robespierre, katliamlar yüzünden kendisine hesap soranlara “Yurttaşlar, Devrimsiz Devrim mi istiyordunuz?”⁷ diye sormuş ve giyotine yürümüştür. Robespierre, kendisinden sonra gelecek Robespierlere bu sözleriyle ilham kaynağı olmuştur. Lenin, Stalin gibi liderler Robespierre gibi tipik birer devrimcidir ve Aydınlanma’nın bu radikal geleneğinden beslenirler. Jakobenizm Aydınlanma düşüncesinin ve Fransız Devrimi’nin insanlığa armağanıdır. “Rousseau’nun ‘genel irade’ ve kutsallaştırdığı ‘halk’

4 Aleksiyeviç Svetlana, *İkinci El Zaman: Kızıl İnsanın Sonu*, çev. Sabri Gürses, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 9.

5 Figes Orlando, *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya’sında Özel Yaşam*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.

6 Bruckner Pascal, *Ömür Boyu Esenlik: Mutluluk Ödevi Üzerine Bir Deneme*, çev. Birsal Uzma, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012, s.36.

7 Bkz. McPhee Peter, *Robespierre*, Türkiye İş Bankası Yayınları, çev. Süha Sertabiboğlu, 2015.

kavramı Jakobenler tarafından çarpıtılarak, geleneksel dini coşkunun ilk defa yurttaşlık ayinlerine aktarıldığı, kamusal festivaller ve semboller (Akıl Tanrıçası gibi) vasıtasıyla halkın kendi kendisine taptığı bir diktatörlük biçimine dönüştürülmüştür.”⁸ Geçmiş yüzyılda hem radikal sağ hem de radikal sol bu görüşten ilham alarak insanlığın bütünü total olarak dönüştürmeyi, kontrol etmeyi başlıca hedefi olarak belirledi. Hıristiyanlık’ın yarattığı anlam dünyasının zayıflamasıyla birlikte insanlara sunduğu ilâhi amaç kaybolunca, spiritüel bir boşluk doğdu ve dinin yerini ideolojiler doldurmaya başladılar; politik mesihçilik hareketleri çağa damgasını vurdu. Bu sekteryan ve ideolojik hareketlerin yıkıcı etkileri bugün dahi radikal İslamist ya da İslami fobik vb hareketlerle varlığını sürdürmektedir. Faşizmin Avrupa’da bugünkü yükselişinin kaynağı bile Fransız Devrimi ve Aydınlanma geleneğidir. Uygarlığın ortasında kol gezen barbarlık Aydınlanma ve Fransız Devrimi’nin modern takipçilerinin radikalleşmesinden doğar: Holocaust, Gulag... Halk için halka rağmen. Sıkı bir modernite eleştirmeni olan Walter Benjamin, bu durumu harikulade ifadesiyle tasvir etmişti: “Hiçbir uygarlık ürünü yoktur ki aynı zamanda barbarlık belgesi olmasın.”⁹

Komünizm Hayaleti Edebiyatta Kol Geziyor

Rusya’daki en ünlü fıkralardan birisi şu kısa deyişten ibaret: “Marx okuyana komünist denir, ama onu anlayana antikomünist denir.”¹⁰ Bugün Nasyonal Sosyalizm yerden yere vurulurken, Hitler ismi telaffuz dahi edilmek istenmezken, onunla aynı suçları işlemiş Stalin hala bir kült. Auswitzsch’den sürekli söz edilirken Gulag kamplarının adı anılmıyor. Komünizm bütün dünyada hala özgürlüğün, ezilenlerin sesi kabul ediliyor. Halbuki özgürlüğün bir vatani yok. Eğer bir vatani varsa, özgürlüğün çiçeklendiği yer “kendiliğinden doğan düzen”. Kendiliğinden doğan düzene düşman olan Marksizme göre yalnızca Proleterya lekesizdir. Yalnızca o özgürdür. Peki niçin yalnızca Proleterya? Proleterya yanılmaz mı? ‘Yanılmaz’ çünkü Marksizm bir sistemdir ve sistemler size temel prensiplerini sorgulatmazlar. Temel prensipleri sorgulamak o sistemi çökertebilir. Neden üst yapı değil de alt yapı? Metafizigi reddeden bir tür ‘metafizik’.

Dünyada solun popülaritesine rağmen komünizmin dehşetli hayaleti bugün gün yüzüne çıkan edebiyat eserlerinde kendisini yine o günkü dehşetli haliyle gösteriyor. Yasaklı yazarların eserleri, Stalin tarafından sürgün

8 Constantin Lordachi (ed.), *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, çev. İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.113.

9 Benjamin Walter, *Illuminations*, trans. H. Zohn, New York, New York, 1969, s. 256.

10 Aktaran Aleksiyeviç, a.g.e, s. 22.

edilmiş, işkence görmüş ya da infaz edilmiş, hayatları bir şekilde ellerinden alınmış yazarların eserleri Batı dillerine ve dilimize hızla tercüme ediliyor. Onları her okuyuşumuzda biraz daha kuzeyde doğmadığımız için şükrediyoruz. George Orwel'in 1984'üyle, *Hayvan Çiftliği* eseriyle, Yevgeni Zamyetin'in *Biz*'iyle ütopyaları sorgulamaya başlamıştık. Şimdiki eserlerle ise Rus halkının ıstıraplarına, o çileli ve sabırlı Rus halklarının dertlerine ortak oluyoruz. Vladimir Nabokov'un sahte pasaportuyla¹¹ Rusya'ya girmek zorunda kalan edebiyatçılarla, gerçek hayatta değil ama edebiyatta, edebiyat eseri vasıtasıyla Rusya'ya gidenlerle birlikte kamplara, Rus insanının gündelik yaşamına giriyoruz.

Söz gelimi *Köpek Kalbi*'nin ve daha birçok başka eserin yazarı Mihail Bulgakov'un kitapları Bolşevik Devrimi'ne yönelttiği eleştiriler nedeniyle sürekli olarak sansürlendi ve yayınlanması yasaklandı. Türkçe'ye de eserleri tercüme edilen Bulgakov'un yaptığı tek şey mizahla eleştirmektir. İlginç bir hikayesi olan *Köpek Kalbi*'nde hem yozlaşmış komünist yönetim hem de Sovyetlerin yeni bir dünyayı bilim ve teknoloji vasıtasıyla inşa etme ideali mizahi bir dille yerilir. "Lenin, 1921'de Rusya'nın kısıtsız Marksizm'e hazır olmadığını bizzat kabul etmişti ve komünistler kuralları biraz hafifleterek bazı girişimci faaliyetlere izin verdiler. *Köpek Kalbi*'nin konusu da işte bu yarı kapitalist yarı sosyalist, totaliterden çok otoriter, harap olmuş ve yeniden inşaya girişmiş, fırsatçıların cirit attığı, yedi yıllık savaşın ve açlığın ardından enerjiyle ve yaratıcılıkla görevlendirilen toplumdur."¹² Bulgakov'un kahramanlarının maceraları apartmanda, yemek masasında, mutfakta ve çalışma odasında geçer. Bu Sovyet Rusyası için hiç de şaşırtıcı bir durum değildir. Gerçekten de ev içi, özellikle de mutfaklar Sovyet insanının tek sığınağıydı. Siyaset, aşk ve başka şeyler mutfakta konuşulurdu.

Peki ya Andrey Platonov? Kendisi de bir proleter olan bu Rus, komünist edebiyatçının eserleri Rusya'da ömrü boyunca yasaklanmıştır. Çünkü komünizmin, kollektifleştirme gibi vahşi Stalinist uygulamalara karşı çıkmış ve onu kıyasıya eleştirmiştir. Eserlerinin tam olarak sansürsüz yayınlanması doksanlı yılları buldu. Artık Türkçe'de de okuyabildiğimiz Platonov eserleri edebiyata komünist Stalin'in Rus üniformasının giydirilemeyeceğinin ispatı. 1921 yılında Rus halkının açlıktan ve kuraklıktan kırılışı, insanların kendi çocuklarını bile yiyecek duruma gelişi Platonov'un eşsiz edebi dehasıyla

11 Roman ve öykü karakterlerinin kılığında Rusya'ya giren Nabokov'un sınırı bu şekilde geçebildiği (metafor olarak) söylenir. Bkz. Boym Svetlana, *Nostaljinin Geleceği*, Metis Yayınları, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul, 2001, s. 372.

12 "Cehennem Tazısı", *Köpek Kalbi*'ne Önsöz, Meek James, Bulgakov Mihail, *Köpek Kalbi*, çev. Gizem Gökçe, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017, s.11.

*Çevengur*¹³da anlatılır. Kitabın ruhunuzda yarattığı ağırlığı ve bitirdiğinizde duyduğunuz acıma hissini tarif etmek imkânsız.

Eserleri Stalin tarafından yasaklanan, imha edilen başka bir edebiyatçı, Vasili Grossman, komünizm dehşetini tüm gerçekliğiyle yaşamış ve eserlerinde bu dehşeti lirik üslubuyla dile getirmiş nadide yazarlardan birisidir. “Vasili Grossman, sadece tüm zamanların en büyük savaş romancılarından biri olarak değil, aynı zamanda Şoah ya da Holocaust’un en önemli tanıklarından birisi olarak da bilinir. Nazi ölüm kampları hakkında yazılmış ilk makalelerden biri olan *Treblinka cehennemi* (Znamya Dergisi, Kasım, 1944) Nürnberg Davaları’nda kanıt olarak kullanıldı.”¹⁴ Sovyet Rusya’sındaki zorunlu çalışma kamplarını yaşamış olan Sovyet toplumunu anlattığı *Her Şey Geçip Gider* adlı tamamlanmamış romanında Grossman, Stalin’in ölümünü anlatırken makineleşmiş Sovyet komünist sistemini olabilecek en edebi dille tasvir eder:

“Ve birdenbire 5 Mart 1953’te Stalin öldü. Bu ölüm, makineleşmiş dev coşkunluk sistemini, bölge komitesinin buyruğuyla ayar edilen halk öfkesi ve halk sevgisi sistemini çığnemiş oldu.

Stalin plansız bir şekilde, emir veren organların emirleri olmaksızın öldü. Stalin bizzat Stalin yoldaşın özel emri olmaksızın öldü. Ölümün bu serbestliğinde, aklına estiği gibi davranmasında devletin en gizli özüne ters düşen dinamit gibi bir şey vardı. Akılları ve yürekleri bir heyecan sardı... Yüce ilah, yirminci yüzyılın putu ölmüştü...”¹⁵

Grossman, Soljenitsin’in *Gulag Takımadaları*’ndan sonra ikinci tehlikeli kitap sayılan ve Soyvet yetkilileri tarafından el konulan diğer kitabı *Yaşam ve Yazgı*’da ise “kampların yeni Avrupa kentleri olduğu” tespitini yapıyor. Stalingrad savunması çerçevesinde anlattığı bu romanı Sovyetlerin savaş yıllarını ve sonrasını ele alırken, Rus insanının Alman ilerleyişine karşı direnişini tüm çıplaklığıyla dile getiriyor.¹⁶ Romanda anlatılanlara bakılırsa Almanlara karşı canı pahasına mücadele veren insanların savaş sonrası yıllarda özgürleşmek yerine iktidar tarafından daha fazla baskı altına alındığını, zulme uğradığını anlıyoruz.

Komünizmin insan ruhu üzerindeki menfî etkilerini siyaset teorisinde tüm çıplaklığıyla dile getirmek gerçekten de zordur. Ne de olsa teori. Teoriler dili sınırlarken edebiyat ruhsal dehlizlerin derinine inmemizi, en azından hissederek anlamamızı sağlar. Rus değil ama Macar asıllı İngiliz romancı Arthur Koestler, ünlü romanı *Gün Ortasında Karanlık*’ta (Stalin) diktatörlüğünü kahramanı Rubashov’un felsefî sorgulamalarıyla ve edebi anlatımıyla tasvir eder. Saint-Just’ın “kimse suç işlemeden ülke yönetemez” sözüyle baş-

13 Platonov Andrey, *Çevengur*, çev. Günay Çetao Kızılırmak, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.

14 Grossman Vasili, *Her Şey Geçip Gider*, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2013, s. 9.

15 a.g.e, s.39

16 Grossman Vasili, *Yaşam ve Yazgı*, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2015.

layan bu edebî eserde Rubashov'un sorgulamalarından da ortaya çıktığı üzere Stalin iktidarının hiçbir zaman yanılmaz olan hakikatinin, bir başka deyişle "öznel iyi"nin nesnel iyi olarak kabul edilmesinin insanlığa felaket getirmesi kaçınılmazdır çünkü tarihin gidişatı kontrol altında tutulamaz. Tarihte gelecekte ne olacağını bilmemiz mümkün değildir. Gelecek için yaptığımız bütün tasarrufların doğruluğuna biz değil, tarih karar verir. Bu yüzden Rubashov, hapishanede yazdığı günlüğüne şu satırları kaydetmişti:

"Ancak ileride doğruluğu ortaya çıkacak şeylerin neler olduğuna şimdiden nasıl karar verilebilir? Peygamberlerin işine el atıyoruz ama onlardaki keramete sahip değiliz. Öngörünün yerine mantığı koyduk; ama hepimiz aynı noktadan hareket ettiğimiz halde ayrı ayrı sonuçlara vardık. İspat, ispatın tersini kanıtladı tekrar ve tekrar, sonunda dönüp dolaşıp insana öncelik tanımak zorunda kaldık, düşüncenin doğruluğunu aksiyomatik inanca bağladık. İşte hayati nokta bu. Her türlü safrayı gemiden attık. Bizi tutan bir tek demir kaldı: Kişinin kendine olan inancı. Geometri insan zihninin en saf göstergesidir, oysa Öklid'in aksiyomları kanıtlanamaz. Onlara inanmayan biri bütün yapının yerle bir olduğunu görür.

1 Numara'nın (Stalin, y.n) kendine inancı var, dayanıklı, ağır, aksi ve sarsılmaz bir inanç bu. Onun demirinin zinciri herkesinkinden daha sağlam. Benimki ise son yıllarda çok incelidi...

İşin doğrusu şu ki artık kendi yanılmazlığıma inanmıyorum. Bu yüzden yolumu bulamıyorum." ¹⁷

Koestler'in bu sözlerle dile getirmek istediği şey basitçe şudur: komünizm bir inanç meselesidir; geleceğe dair bir inanç. Ve bu inanca sahip olan kişi Tanrı gibi yanılmazdır. Yalnızca Koestler değil, yukarıda ismi zikredilen ve eserlerine değinemediğimiz diğer Rus edebiyatçıları da yazdıklarıyla bu sarsılmaz inancı sorgulamışlardır; Romanı "gündelik dile karşı örgütlü bir şiddet" temsil eden bir tür olarak kabul eden ve 1930'larda Stalin tarafından yasaklı ilan edilen Rus biçimcilerinin önde gelen isimlerinden Viktor Şklovski, Sovyet Uzay Programı üzerine bir kara mizah olan *Omon Ra*'sıyla Viktor Pelevin, Anthnoy Burgess'in, "Bütün Rusya'yı özetleyen tek roman" olarak tanımladığı *Petersburg* (devrimin her haliyle dalgasını geçen) ve yitip giden Sovyet kuşağını edebi üslubuyla dile getirdiği *Makine* adlı eserleriyle Andrey Bely, kitaplarının pek çoğu dilimize de tercüme edilmiş olan Nabakov ve diğerleri.

Sonuç

Hegel, bilgelik tanrıçası için şöyle söylemişti: "Minerva'nın baykuşu ancak alaca karanlıkta uçar." Bu sözle söylemek istediği şey, tarihin bir döneminin ancak sonu geldiği zaman anlaşılabiliridir. Onu ancak sonlandığında felsefi olarak, zihinde, düşüncede kavrayabiliriz. Yeninin eskiye meydan okuyuşu, yeninin ne olduğu ve nasıl kavranması gerektiği bize kendisini yine 'zamanda' ifşa ediyor. Hegel'in düşünce ve eylemin birbirinden bu derecede

¹⁷ Koestler Arthur, *Gün Ortasında Karanlık*, çev. Pınar Kür, İletişim yayınları, İstanbul, 2014, s.100.

ayrılığını ifşa eden sözü başta Marx olmak üzere bütün devrimciler için geçersizdir. Zira Marx'ın söylediği ve bütün devrimcilerin de ilkesi haline geldiği üzere, "Filozoflar bugüne dek dünyayı yorumlamakla yetindiler, halbuki asıl olan onu değiştirmektir."¹⁸ Bu vurgu aynı zamanda siyaset felsefesinin de sonudur. Çünkü eylemi ön plana alır ve eylemin dayandığı fikri sistemler sorgulanamaz. Bu durumda yeni sistemde artık siyasete, siyaset felsefesine ihtiyaç kalmamıştır. Marksist ütopya, adaletsizliğin olmadığı bir dünya resmi çizer. Adaletsizlik yoksa felsefeye de ihtiyaç yoktur. Ütopik sistemler felsefi sorgulamaya tabi tutulamazlar. Voegelin'in de söylediği üzere, "ya benim entelektüel hapishaneme girersin ya da!"

Sistemler kendilerini tartışmamıza izin vermezler ama metaforlar, simgesel ve alegorik olan insanî özgürlüğün en azından kavramsal kapısını zorlamamızı sağlarlar. Pratikte meydan okunamayan bir sisteme metaforlar meydan okuyabilir. Metaforlarla meydan okumak pratiktir. Komünizmin güçlü olduğu dönemlerde komünist ülkelerde siyaset felsefesinin işlevini büyük ölçüde edebiyat devralmıştır. Edebiyat adamları simgesel silahlarını komünist iktidara doğrultmuştur. Platonov'dan Soljenitsin, Bulgakov ve Grossman'a, Nabakov'dan Orwel ve Zamyatin'e edebiyatla sistemin sorgulanması, kısmi doğruların insanlığa evrenselmiş gibi dayatılmasının eleştirilmesi, kolektivizmin getirdiği zulmün, açlığın, işkencenin ve bir dava uğruna işlenen kitlesel cinayetlerin edebi dille işlenmesi bize edebiyatın da en az sosyal teori kadar ağır bir siyasi yükü taşıdığını gösteriyor.

Kaynakça

- Abramson, Jeffrey, *Minerva'nın Baykuşu, Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, s. Ankara, 2012.
- Aleksiyeviç, Svetlana, *İkinci El Zaman: Kızıl İnsanın Sonu*, çev. Sabri Gürses, Epsilon Yayınevi, İstanbul, 2017.
- Benjamin, Walter, *Illuminations*, trans. H. Zohn, New York, New York, 1969.
- Boym, Svetlana, *Nostaljinin Geleceği*, Metis Yayınları, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul, 2001.
- Bruckner, Pascal, *Ömür Boyu Esenlik: Mutluluk Ödevi Üzerine Bir Deneme*, çev. Birsal Uzma, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Bulgakov, Mihail, *Köpek Kalbi*, çev. Gizem Gökçe, İthaki Yayınları, İstanbul, 2017.
- Figes, Orlando, *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Getty J., Arch, *Stalinizm Hükmederken; Bolşevikler, Boyarlar ve Geleneğin Ayak Direyişi*, İletişim Yayınları, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2013.

¹⁸ Bu meselenin siyaset teorisindeki değerlendirilmesi için bkz. Abramson Jeffrey, *Minerva'nın Baykuşu, Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, çev. İbrahim Yıldız, Dipnot Yayınları, s. Ankara, 2012, ss. 369-373.

- Grossman, Vasili, *Her Şey Geçip Gider*, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Can Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2013.
- Grossman, Vasili, *Yaşam ve Yazgı*, çev. Ayşe Hacıhasanoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2015.
- Iordachi, Constantin, *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, çev. İsmail Ilgar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- Koestler, Arthur, *Gün Ortasında Karanlık*, çev. Pınar Kür, İletişim yayınları, İstanbul, 2014.
- McPhee, Peter, *Robespierre*, Türkiye İş Bankası Yayınları, çev. Süha Sertabiboğlu, 2015.
- Platonov, Andrey, *Çevengur*, çev. Günay Çetao Kızılırmak, Metis Yayınları, İstanbul, 2010.
- Voegelin, Eric, *Modernity Without Restraint, The Political Religions, The New Science of Politics, and Science, Politics, and Gnosticism*, ed. Manfred Hennigsen, University of Missouri Press, Columbia and London, 2000.